

Да пытання аб паходжанні роду Іллінічаў

Для гісторыі Міра і мірскага замка карані роду Іллінічаў, яго ўладальнікаў і будаўнікоў слаўтай фартэцыі, уяўляюць бяспрэчную цікавасць. Першыя вядомыя прадстаўнікі роду былі людзьмі здольнымі і хутка зрабілі паспяховыя кар’еры. Дастаткова прыгадаць Івашку Іллініча і яго сына Юрыя. Пасіўная грамадска-палітычная пазіцыя іх нашчадкаў і ранняе выгасанне роду не дазволілі працягнуць шматабяцальны шлях продкаў. Іллінічы, тым не менш, пакінулі прыкметны след у гісторыі Вялікага княства Літоўскага XV–XVI стст., і не ў апошнюю чаргу праз сваю фундатарскую і будаўнічую дзейнасць.

Дзякуючы працам А. Банецкага¹, М. Любаўскага², Ц. Сцяпанавы³ і іншых даследчыкаў у навуцы трывала замацавалася меркаванне аб паходжанні роду Іллінічаў з Магілёўшчыны. Гэта гіпотэза грунтуецца на некалькіх дакументах.

11 сакавіка 1447 г. вялікі князь літоўскі Казімір пацвердзіў жыхарам магілёўскай воласці Іллінічам прывілей Вітаўта, у адпаведнасці з якім яшчэ іх бацька Ілля і яны самі былі вызвалены ад павіннасцей, што “цягнула” ўся воласць. У дакуменце Іллінічы выступаюць адной сямейнай групай, без персаніфікацыі⁴.

Другі свой прывілей Іллінічам – Сідару з неназванымі па імёнах братамі – Казімір выдаў 8 сакавіка 1458, 1473 ці 1488 г. (шосты індыкт). Гэтым актам кароль і вялікі князь пацвердзіў Іллінічам семянчынскую зямлю, якую надаў ім раней у дадатак да іх “отчызны” (г. зн. бацькоўскіх уладанняў). І зноў Казімір вызваліў Іллінічаў ад усіх падаткаў і павіннасцей з гэтай зямельнай маёмасці, загадаўшы службы і з “отчызны”, і з семянчынскай зямлі “доспехом”⁵. У XV ст. семянчынская зямля, якая пазней называлася таксама макрыцкай, яшчэ лічылася пустоўшчынай, але ў XVI–XVII стст. яна ўжо ляжала ў межах магілёўскага “места”⁶. Як і ў першым прывілеі Казіміра, у гэтым акце сацыяльная прыналежнасць Іллінічаў не пазначана.

30 снежня 1505 г. каралева польская і вялікая княгіня літоўская Алена, якая трымала магілёўскую воласць, сваім лістом засведчыла Васку і Сідару (у дакуменце яны не названы Іллінічамі, але гаворка, бяспрэчна, ідзе пра гэты род) ранейшы прывілей Казіміра. Алена зноў замацавала старое вызваленне Іллінічаў ад усіх павіннасцей і падаткаў, выказаўшы толькі жаданне, каб яны ёй служылі, як і раней, “службою панцерною, на дарогу, где потреба”. У гэтым лісце Іллінічы ўпершыню названы “баярамі магілёўскімі”⁷.

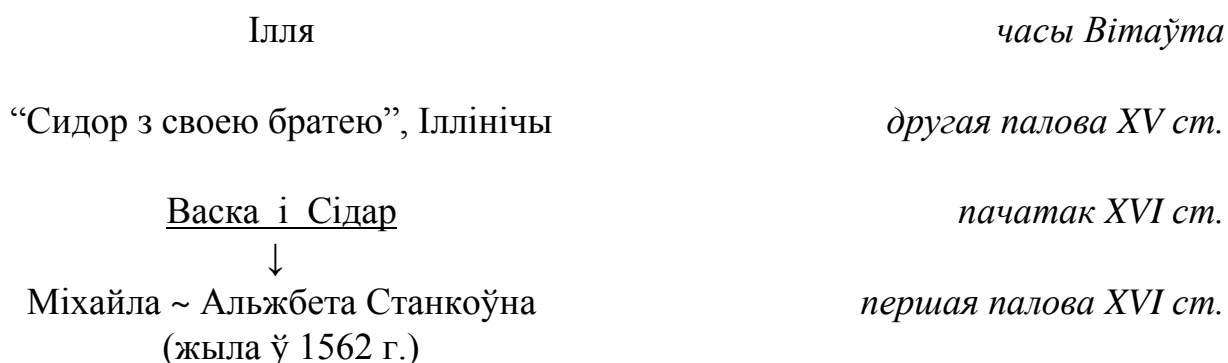
Гісторыя рода магілёўскіх Іллінічаў прасочваецца па каралеўскіх прывілеях і пазней. Так, 15 мая 1539 г. кароль і вялікі князь Жыгімонт I Стары на просьбу, якую падаў яму “боярин наш” Міхайла Васковіч (Іллініч),

пацвердзіў ранейшыя прывілеі і маёмасныя правы іх роду, зафіксаваныя вышэйзгаданымі актамі Казіміра Ягелончыка і каралевы Алены⁸. Нарэшце, 16 кастрычніка 1624 г. кароль Жыгімонт III Ваза яшчэ раз пацвердзіў усе былыя вялікакняскія і каралеўскія прывілеі⁹.

Апрача таго, 23 лютага 1562 г. Жыгімонт II Аўгуст гарантаваў жонцы Міхайлы Васковіча Іллініча (магчыма, яна на той час была ўжо ўдавой) “баярцы магілёўскай” Альжбеце Станкоўне тры пляцы на магілёўскім рынку і семянчынскую зямлю там жа, у Магілёве¹⁰.

У 1603 г. возным Аршанскага павета быў нейкі Ждан Іллініч¹¹, аднак яго паходжанне невядомае.

У выніку радавод магілёўскіх Іллінічаў можна прадставіць наступным чынам:

Зыходзячы з дакументаў, магілёўскія Іллінічы не належалі да знаці. Яны нават ні разу не названы ў іх панамі – у адрозненні, напрыклад, ад магнатаў Іллінічаў, якія стала фігуруюць у актах менавіта як “паны”. У дакументах XV – пачатку XVI ст. магілёўскія Іллінічы выступаюць ці цэлымі сямейнымі калектывамі, ці ад іх імя дзейнічаюць адзін-два прадстаўнікі. Іх вызвалюць ад такіх павіннасцей (напрыклад, “падвод”), якія шляхта ў той час ужо не несла. Усё гэта ў комплексе з іх галоўнай павіннасцю – службай “даспехам” ці “панцырам” – указвае на тое, што прынамсі ў XV ст. магілёўскія Іллінічы былі панцырнымі ці путнымі слугамі. Дарэчы, баярамі (магілёўскімі баярамі) іх называюць акты толькі пачынаючы з XVI ст.: 1505, 1539 і 1562 гг. Не выключана, што ў XVI ст. яны і выбіліся ў шляхту, але, мяркуючы па ўсім, гэтых Іллінічаў і Іллінічаў-магнатаў нічога не звязвала. У гэтым лёгка пераканацца, параўнаўшы хаця б радаводы¹². Між іншым, магнаты Іллінічы не мелі зямельных уладанняў на Магілёўшчыне, што вельмі дзіўна, калі б яны сапраўды адтуль паходзілі.

Адказ на пытанне аб геаграфічным паходжанні рода Іллінічаў – уладальнікаў Міра – можа даць новыя актывы матэрыялы і, у прыватнасці, дакументы аб іх землеўладанні.

Пасля выгасання роду архіў Іллінічаў разам з іх уладаннямі перайшоў да Радзівілаў. Радзівілаўскія архіўныя зборы зараз падзелены і зберагаюцца ў Варшаве, Мінску, Вільні і Кобленцы (Германія). Пошукам і вывучэннем

матэрыялаў Іллінічаў, што цяпер знаходзяцца ў фондзе 694 (Радзівілы) Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, займалася Л. Сысоева¹³. Не так даўно быў апублікаваны і змястоўны агляд дакументаў Іллінічаў, якія захоўваюцца ў Галоўным архіве даўніх актаў (Archiwum Główne Akt Dawnych) у Варшаве¹⁴. Спынімся на двух дакументах з варшаўскіх збораў, якія праліваюць святло на паходжанне роду Іллінічаў і на фарміраванне іх латыфундыі.

Абодвы акты дайшлі да нас у арыгіналах, але ніводны, на жаль, дакладна не датаваны. Першы – гэта судовы ліст гаспадарскага маршалка Якуба Раловіча (?) па маёмаснай спрэчцы паміж Іванам Іллінічам і старэйшымі братамі князямі Іванам і Фёдарам Ямантавічамі, складзены паміж 1447 і 1490 гг.¹⁵ Згодна з ім, Іван Іллініч атрымаў ад братаў сёлы Варанцэвічы, Мікулінскае і яшчэ два з паловай селішчы. У сваю чаргу, ён перадаў Ямантавічам сяло Падбярэззе. Другі акт – мяноўны ліст Івана Іллініча з князем Дзмітрыем Іванавічам Пуцяцічам ад 12 красавіка 1452, 1467 ці 1482 гг. (пятнаццаты індыкт)¹⁶. Паводле яго, контрагенты здзелкі памянліся “селци своими во Друцку”. Сяльцо Іллі Дзірыніча дасталася Івану Іллінічу, а сяльцо Харковічы – Дзмітрыю Пуцяцічу.

Большасць населеных пунктаў удалося ідэнтыфікаваць. Атрыманыя Іванам Іллінічам сёлы Варанцэвічы і Мікулінскае (Мікуліна) ляжаць, адпаведна, за 10 км на паўночны ўсход ад Друцка (вёска ў сучасным Воўкавіцкім сельсаветае Талачынскага раёна Віцебскай вобласці) і за 32 км на поўнач ад Друцка (вёска ў Аболецкім сельсаветае Талачынскага раёна). Аднак для пастаўленай праблемы найбольшую цікавасць выклікаюць сёлы, якія раней належалі Івану Іллінічу і таму могуць указаць на яго радавыя ўладанні. Сяло Падбярэззе размешчана за 15 км на паўночны ўсход ад Друцка (вёска, цэнтр сельсавета Талачынскага раёна). Дарэчы, менавіта пасля гэтай здзелкі, атрымаўшы Падбярэззе, князі Ямантавічы сталі называцца Ямантавічамі Падбярэзскімі. Назва “Харковічы” досыць пашыраная, але ў нашым выпадку гаворка ідзе, хутчэй за ўсё, пра сяло, размешчанае за 4 км на поўнач ад Бешанковічаў¹⁷ (цяпер вёска ў Бешанковіцкім сельсаветае Бешанковіцкага раёна Віцебскай вобласці).

Такім чынам, да вышэйзгаданых здзелак Івану Іллінічу належалі сёлы пад Друцкам і на ўсходнім ускрайку Полацкага ваяводства, прыкладна за 50 км на захад ад Віцебска. Верагодна, гэта былі яго радавыя ўладанні. Сувязі Івана Іллініча з Віцебскай зямлёй прасочваюцца даволі выразна. Напрыклад, у 1473 г. ён быў віцебскім канюшым¹⁸. У сувязі з гэтым варта згадаць звычай, калі ў землях, якія карысталіся ў Вялікім княстве Літоўскім пэўнымі аўтаномнымі правамі, пасады мясцовай адміністрацыі, у тым ліку пасада канюшага, надаваліся мясцовым ураджэнцам. Да ліку такіх зямель, як вядома, належала і Віцебская. У 1482–1486 гг. Іван Іллініч быў віцебскім намеснікам¹⁹. Дакумент, датаваны прыблізна 1480 г., называе віцебскіх баяр

Іллінічаў²⁰. Нічога не перашкаджае звязаць пана Івана Іллініча менавіта з гэтым родам.

Не такім пэўным з'яўляецца пытанне аб паходжанні маэнткаў Івана Іллініча ў раёне Друцка. Не выключана, што гэта таксама былі яго бацькоўскія ўладанні. Аднак яны маглі перайсці да яго і па жаночай лініі: напрыклад, ад маці альбо жонкі. Вядома, што на пачатку 80-х гг. XV ст. Іван Іллініч быў жанаты з Ганнай Даўгірдоўнай²¹. Аднак не яна была яго першай жонкай. Запісваючы Іллінічу трэцюю частку сваіх маэнткаў, Даўгірдоўна адзначыла, што перадае іх “ему и его детемь”²². Калі б гэта былі іх супольныя дзеці, у дакуменце было б напісана “нашимь детемь”. Раней Іван Іллініч быў жанаты з сястрой Мілохны – жонкі Сенькі Гедыголдавіча²³. Паходжанне сясцёр дакладна невядома. Паколькі сёлы (у прыватнасці, Падбярэзе) ляжалі на землях Друцкага княства²⁴, то можа быць, што ці маці, ці першая жонка Івана Іллініча паходзіла з княскага роду Друцкіх.

1. Boniecki A. Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku. — Warszawa, 1887. — S. 96.
2. Любавский М.К. Литовско-русский сейм. — Москва, 1900. — С. 350.
3. Сьцяпанаў Ц. Гісторыя места Магілёва да надання яму майдэборскага права (1577 г.) // Запіскі аддзелу гуманітарных навук. Кн. 3. Працы клясы гісторыі. Т. 2. 1928. — С. 331–332.
4. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Т. 1 / Сост. Н.И. Костомаров. — Санкт-Петербург, 1863. — № 26. — С. 19; тое самае: Беларускі архіў (далей – БА). Т. 1 / Уклад. Зьм. Даўгяла. — Менск, 1927. — № 64. — С. 110–111.
5. Белорусский архив древних грамот. Ч. 1 / Сост. И.И. Григорович (далее – БАДГ). — Москва, 1824. — № 1. — С. 1; тое самае: БА. Т. 1. — № 64. — С. 111.
6. Гл.: БАДГ. Ч. 1. С. 8; БА. Т. 1. № 1. С. 30, № 64. С. 111–112; Сьцяпанаў Ц. Ук. сач. — С. 332.
7. БАДГ. Ч. 1. № 4. С. 7; тое самае: БА. Т. 1. — № 64. — С. 111.
8. БА. Т. 1. — № 64. — С. 110–111.
9. Там жа.
10. Там жа. — № 1. — С. 30–31.
11. Там жа. — № 35. — С. 63.
12. Радавод магнацкага рода Іллінічаў гл.: Boniecki A. Op. cit. — S. 96–98; дапаўненні і ўдакладненні: Сысоева Л.Л. Генеалогія Ильиничей: новые материалы [у:] Мірскі замак як гісторыка-культурны феномен XV – пачатку XX стагоддзя. Новыя даследаванні / Навук. рэд. Н.Ф. Высоцкая. — Мн., 2004. — С. 61–73.
13. Сысоева Л.Л. Ук. сач. — С. 61–73.
14. Mikulski W. Dokumenty rodziny Iliniczów w Archiwum Warszawskim Radziwiłłów // Miscellanea Historico-Archivistica. 1998. Т. IX. — S. 7–11.
15. AGAD AR. Zbiór Dokumentów Pergaminowych. Nr 8415. Першыя літары прозвішча маршалка чытаюцца невыразна.

16. Ibid. Nr 7609.
17. Гл.: Полоцкая ревизия 1552 года / Ред. И.И. Лаппо. – Москва, 1905. – С. 108.
18. Mikulski W. Op. cit. – P. 7.
19. Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. 1386–1795. – Kraków, 1885. – S. 50, 85.
20. ЛМ. Кн. 4. – Vilnius, 2004. – Nr 61. – P. 109.
21. Ibid. – Nr 66. – P. 111–112.
22. Ibid. – Nr 66. – P. 112.
23. Mikulski W. Op. cit. – S. 11.
24. Гл.: Насевіч В.Л. Друцкае княства і князі Друцкія [у:] Друцк старажытны: Да 1000-годдзя ўзнікнення горада. – Мінск, 2000. – С. 51.